

BENDRUOMENINIO VERSLO VAIDMUO DIDINANT SOCIALINĘ ĮTRAUKTĮ

Rima ŠULIOKIENĖ, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Bioekonomikos plėtros fakultetas, el. paštas: rima.suliokiene@vdu.lt

Vilma ATKOČIUNIENĖ, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Bioekonomikos plėtros fakultetas, el. paštas: vilma.atkociuniene@vdu.lt

Santrauka

Atliekant tyrimą siekiama nustatyti bendruomeninio verslo vaidmenį socialinės įtraukties kontekste. Iškeltam tikslui pasiekti išspręsti du uždaviniai: išanalizuota ES ir Lietuvos Respublikos teisinė bazė ir paramos mechanizmai bendruomeninio verslo plėtrai, socialinės įtraukties kontekste; išanalizuotos bendruomenės verslo vystymo iniciatyvos, skatinančios socialinę įtrauktį, Kauno rajone. Taikyti tyrimo metodai – mokslinės literatūros, strateginių ir teisinių dokumentų analizės, atvejų sugretinimo, bendruomeninio verslo dokumentų analizės ir sintezės. Nustatyta, kad bendruomenės verslo iniciatyvos Kauno rajone skatina tvarią kaimo plėtrą, pasitelkiami vietos išteklių ir atliepami bendruomenės poreikiai. Bendruomeninis verslas Kauno r. apima pakankamai platų veiklų spektrą, socialinei įtraukčiai stiprinti taikomi vaikų užimtumo didinimo, socialinių įgūdžių formavimo, užimtumo didinimo, neįgalųjų ir senjorų socialinės rehabilitacijos, paslaugų prieinamumo gyvenamojoje vietovėje didinimo ir kt. metodai. Bendruomeninis verslas vystomas Kauno rajono kaimo vietovėse kuria ir diegia socialines inovacijas – maisto gamybos ir bioatliekų tvarkymo technologijos, rehabilitacijos paslaugos ir kt.

Reikšminiai žodžiai: socialinė įtrauktis, socialinė atskirtis, bendruomeninis verslas.

Įvadas

Nuolatinio kaitos proceso akivaizdoje bendruomeninių verslų vystymas atlieka svarbų vaidmenį stiprinant vietos ekonomiką ir prisidedant prie darnaus vystymosi tikslų. Tai procesas, kurio metu ekonominis augimas lokaliaje vietovėje tenkina bendruomenės poreikius ir didina socialinę įtrauktį. Bendruomeninio verslo vystymas vietovės konkurencingumo atžvilgiu tampa aktualia ne tik vietos gyventojų poreikių tenkinimo, bet ir gyvenamosios vietovės patrauklumo didinimo srityje, taikant įvairius verslo modelius. Kaimo bendruomenių verslumo skatinimas atsispindi Europos Sąjungos (ES) ir Lietuvos kaimo plėtros programiniuose dokumentuose, Lietuvos kaimiškųjų VVG, savivaldybių strategijose.

Vienas iš svarbiausių siekių Europoje yra socialinės ekonomikos plėtojimas, socialinės įtraukties didinimas ir socialinis visuomenės stabilumas (Ramaškienė, Šumskienė, 2020). Kokybinės kaitos išraiškos priemone kaimo vietovėse gali tapti bendruomeninio verslo vystymas, kuris padeda stiprinti partnerystę, diegiant inovacijas didina socialinę įtrauktį. Vorevičienė (2018) teigia, kad lokaliai veikiančios bendruomeninės organizacijos atlieka svarbų vaidmenį valdant konkrečios teritorijos socialinius ir ekonominius pokyčius. Bendruomeninio verslo poveikis kaimo plėtrai socialinės įtraukties kontekste vis plačiau nagrinėjamas moksliniuose tyrimuose. Mokslininkai atskleidė, kad bendruomeninis verslas sprendžia socialinės įtraukties klausimus per užimtumo skatinimą (Pocius, 2020), įvairių socialinių grupių poreikių / galimybių identifikavimą bei gebėjimų ugdymą (Munoz ir kt., 2014), vietos identiteto išsaugojimą ir turizmo vystymą. Ypač tais atvejais, kai į bendruomenių plėtojamą ekologinį ir tvarų turizmo verslą įtraukiami kone visi bendruomenės nariai (Manaf ir kt., 2018). Socialinė įtrauktis didinama laikantis principo „iš apačios į viršų“ geriau tenkinant vietos gyventojų poreikius, skirtumą tarp miesto ir kaimo mažinimą įsteigiant bendruomeninę parduotuvę (Finegan, Cawley Buckley, 2023). Socialinių įmonių kūrimas (Čižikienė, Čižikaitė, 2013), vyresnio amžiaus žmonių socialinės įtraukties ir socialinio teisingumo intervencijos (Rapoliene ir kt., 2018) taip pat didina įtrauktį.

Tyrimo tikslas – nustatyti bendruomeninio verslo vaidmenį socialinės įtraukties kontekste.

Išsikeltam tikslui pasiekti sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti ES ir Lietuvos Respublikos teisinę bazę ir paramos mechanizmus bendruomeninio verslo plėtrai socialinės įtraukties kontekste.
2. Išanalizuoti bendruomeninio verslo vystymo iniciatyvas, skatinančias socialinę įtrauktį, Kauno rajone.

Tyrimų objektas ir metodai

Tyrimo objektas – bendruomeninio verslo vaidmuo. Tyrimo laikotarpis – 2023–2024 m. Taikyti tyrimo metodai – mokslinės literatūros, strateginių ir teisinių dokumentų analizės, atvejų sugretinimo, bendruomeninio verslo dokumentų analizės ir sintezės metodai. Informacija buvo renkama analizuojant ES bei Lietuvos kaimo plėtros politinius dokumentus, spaudos pranešimus bei mokslinių tyrimų duomenis. Tyrimo atvejai (bendruomeniniai verslai) buvo atrinkti, remiantis Kauno r. VVG ir Kauno r. bendruomeninių organizacijų sąjungos pateikta informacija. Taip pat atranka buvo vykdoma,

atsižvelgiant į nuolatinės ekonominės veiklos požymius, t. y. nepertraukiama, neepizodinė bendruomeninio verslo, trunkančio visus metus, veikla.

Bendruomeninio verslo politikos Europos Sąjungoje ir Lietuvoje apžvalga

ES plėtra šalims narėms sudaro sąlygas taikyti naujus viešosios politikos modelius ir priemones. Naujoji Europos politika iš esmės keičia teritorijų plėtros koncepciją ir įgyvendinimo praktiką: nuo centralizuoto egzogeninio modelio pereinama į decentralizuotą endogeninį modelį, kuris remiasi lokalinės viešosios politikos įgyvendinimu „iš apačios į viršų“ (Chevalier ir kt., 2015). Dees (2013) teigia, kad politinėje erdvėje vis labiau pripažįstama bendruomeninių verslų svarba skatinant kaimo ekonomiką, didinant užimtumo galimybes, įvairinant pajamų šaltinius bei švelninant socialinę atskirtį tarp miesto ir kaimo. Pasitelkiami partnerystę ir socialinę itrauktį, bendruomeniai verslai, turi unikalų galimybę ugdyti bendruomenės solidarumo ir priklausomumo jausmą. Bendruomeninių verslų vystymo principai atsispindi daugelio ES dokumentų kontekste. Skirtinguose ES politiniuose dokumentuose pabrėžiama smulkių ir vidutinių įmonių svarba, įskaitant ir tas, kurios veikia vietos bendruomenės lygmenyje. Bendruomeninių verslų reglamentavimas ES yra daugialypis, apimantis įvairias politikos kryptis ir direktyvas, kuriomis siekiama suderinti įvairius nacionalinius įstatymus, skatinančius Europos socialinę ekonomiką.

Europos komisija, pripažindama bendruomenes, kaip svarbias ekonomikos veikėjas, ženkliai prisidedančias prie vietos poreikių tenkinimo ir kaimo plėtros, išleido komunikatą Socialinio verslo iniciatyva (2011), kuriuo buvo siekiama sukurti palankias galimybes pagrindinėms suinteresuotoms šalims ir socialinėms inovacijoms. Šio komunikato pagrindu sukurta reglamentų ir paramos sistema, kuria buvo siekiama skatinti tvarią, įtraukia vietos ekonomiką. Europos Komisijos pateikta Socialinio verslo iniciatyva nustatė darbotvarkę, siekiant mažinti socialinę atskirtį ir didinti užimtumą.

Bendruomeninio verslo reglamentavimui taip pat įtakos turėjo platesnė ES verslumo politika, žinoma kaip „Verslumo 2020 m. veiksmų planas“ (2013). Nors šis planas nebuvo orientuotas tik į socialines ar bendruomenines įmones, juo sukuriama palanki aplinka visoms verslumo formoms plėtoti. Ypatingas dėmesys šiame plane yra skirtas moterims, senjorams, migrantams, jaunimui ir bedarbiams (Europos Komisija, 2013).

Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP) skatina kaimo ekonomikos įvairinimą, inovacijas ir tvarumą. Viena iš pagrindinių finansavimo instrumentų yra Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai. 2014–2020 m. laikotarpiu finansuojant projektus buvo akcentuojamas konkurencingumas, balansas ir darna su gamta bei socialinė įtrauktis (Europos Parlamento ..., 2013). Atsižvelgiant į Žaliąjį kursą (2019), bendruomenės gali įsitraukti į tvaresnės ateities kūrimą įgyvendinant programą „Europos horizontas“. Čia gali būti vykdomos iniciatyvos, kuriose galima suderinti vietos gyventojų entuziazmą ir technologines naujoves (Europos žaliasis kursas, 2019). Remiantis 2023–2027 m. BŽŪP, pradėta įgyvendinti 2023 m. sausio 1 d., skiriant paramą ir imantis veiksmų, remiančių kaimo plėtrą, remiamas kaimo vietovių dinamiškumas ir ekonominis gyvybingumas. Vienas iš trijų 2023–2027 m. BŽŪP ilgalaikių tikslų – užtikrinti subalansuotą teritorinę kaimo ekonomikos ir bendruomenių plėtrą, be kita ko, kurti darbo vietas ir jas išlaikyti (Socialinio ir bendruomeninio ..., 2023).

Bendruomenių verslumo skatinimas atsispindi Lietuvos kaimo plėtros programiniuose dokumentuose, Lietuvos kaimiškųjų VVG, savivaldybių strategijose. Lietuvos kaimo bendruomeninės organizacijos, atsižvelgiant į vietos kontekstą, skatinamos užsiimti bendruomeninio verslo kūrimu ir plėtra. Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos poreikių vertinime numatyta sudaryti galimybes NVO projektams skatinti verslumą ir užimtumą kaime bei užtikrinti vietinės iniciatyvos tęstinumą. Šioje programoje bendruomenių verslumas nebuvo išskirtas taip, kaip Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginiame plane. Lyginant galima pastebėti, kad naujojoje strategijoje 2023–2027 m. atsirado bendruomenių verslo ir socialinės įtraukties klausimai. III prioritete „Gyvybingo ir ūkininkavimui, verslui patrauklaus kaimo kūrimas“ ypatingas dėmesys skiriamas vietos bendruomenių iniciatyvoms. *Aukštas prioriteto lygmuo nustatytas kaimo bendruomenių verslo iniciatyvų skatinimui bei kaimo gyventojų užimtumo ir socialinės įtraukties didinimui.* Pabrėžiama kaimo bendruomenių patirtis įgyvendinant įvairius ekonominius, socialinius ir aplinkosauginius projektus, o savanorystė, bendruomeninės iniciatyvos ir partnerystė, kurios aktyviai plėtojamos šalies kaimo vietovėse dėl LEADER programos, gali turėti įtakos didinant kaimo gyventojų verslumo lygį. Lietuvoje jau įgyvendinamos socialinio bei bendruomeninio verslo iniciatyvos, o veikla rodo, kad perspektyvos yra didelės, ypač viešųjų paslaugų teikimo srityje. Bendruomeninis verslas Lietuvos kaimiškiosiose vietovėse, vystomas kaip smulkus verslas, gali būti laikomas svarbia ekonominės gerovės, inovacijų, užimtumo bei socialinės įtraukties didinimo varomąja jėga, kuri gali sukurti tam tikros gyvenamosios vietovės konkurencinius pranašumus.

Remiantis Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginio plano intervencinių priemonių gairėmis, bendruomeninis verslas gali būti vykdomas, pasitelkiant vieną iš trijų modelių: 1) išorinis modelis – vykdoma ekonominė veikla nėra susijusi su bendruomenės ar socialinių problemų sprendimu, tačiau ekonominės veiklos gautas pelnas skiriamas bendruomenės interesams tenkinti; 2) integruotas modelis – vykdoma ekonominė veikla, kurioje integruoti sprendimai, kuriantys socialinį poveikį ar naudą bendruomenei (pavyzdžiui, į verslo vykdymą tiesiogiai įtraukti socialiai pažeidžiamų grupių asmenys; dalis paslaugų socialinės rizikos grupės klientams teikiama nemokamai); 3) įterptinis modelis – vykdoma socialinė veikla, kuria tenkinami bendruomenės poreikiai, sprendžiama socialinė problema, o kartu iš veiklos gaunama finansinė grąža.

Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ taip pat yra numatytas *nuoseklus viešųjų paslaugų teikimo funkcijų perdavimas bendruomeninėms organizacijoms.* Strategijoje ypač akcentuojamas bendruomeniškumas ir socialinė įtrauktis, pažymima, kad stiprios NVO ir vietos bendruomenės gyventojams sudaro sąlygas įsitraukti į bendras veiklas ir jaustis reikalingiems, taip didinant ir įvairių pažeidžiamų visuomenės grupių *socialinę įtrauktį.* Pažeidžiamoms

visuomenės grupėms reikalinga pagalba teikiama visą gyvenimą, taip pasirūpinant, kad visi turėtų lygias galimybes ir labai *sumažėtų socialinė atskirtis* (Valstybės pažangos ..., 2023).

Lietuvoje bendruomeniniai verslai taip pat yra reglamentuojami Civiliniu kodeksu ir Asociacijų įstatymu, kuriais nustatomas steigimas, veikla, registravimas, valdymas, finansų valdymas ir likvidavimo procedūros.

Remiantis įvairių dokumentų analize, galima teigti, kad socialinė įtrauktis yra viena esminių sąlygų planuojant bendruomeninio verslo vystymą kaimo vietovėse. Išvysčius bendruomeninius verslus, gali būti užtikrinamos socialinė atskirtį patiriančių asmenų lygios galimybės dalyvauti ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime. Kaimo plėtros kontekste socialinė įtrauktis sprendžia skurdo ir socialinių skirtumų mažinimo problemą. Ypač tai svarbu periferinėse kaimo vietovėse, nykstančiuose kaimuose, kur ekonominės galimybės gali būti ribotos.

Bendruomeninis verslas ir jo vystymo iniciatyvos, skatinančios socialinę įtrauktį Kauno rajone

Socialinės atsakomybės kontekste bendruomeninis verslas, kaip socialinio verslo atmaina, vykdo specifines, teritoriniu principu paremtas, socialinės įtraukties užduotis, pasitelkdamas rinkos mechanizmus (Socialinio ir bendruomeninio ..., 2023). Socialinės įtraukties kontekste, kaimo bendruomeninio verslo vystymas visų pirma turi atliepti vietovės pažeidžiamų grupių poreikius. Atsižvelgiant į nevienalytį tam tikros kaimo vietovės pobūdį ir problemas, svarbu sutelkti dėmesį į kultūrinį kontekstą (van Twuijver, Olmedo, O'Shaughnessy, Hennessy, 2020). Lietuvos vietos bendruomenėse vis dar trūksta informacijos apie bendruomeninio verslo ir darbo vietų kūrimo galimybes (Nefas, 2021). Skiriamieji bendruomeninio verslo bruožai pateikiami 1 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta pagal Socialinio verslo...(2017)
Source: compiled by Social business...(2017)

1 pav. Skiriamieji bendruomeninio verslo bruožai
Fig. 1. Distinctive features of community business

Ekonomikos gebėjimas išlaikyti pusiausvyrą tarp dabarties ir ateities kartų gerovės padeda pasiekti ekonominį tvarumą, ekonominio augimo balansą tarp aplinkos ir socialinių dimensijų, išlaikant socialinį stabilumą ir bendrą ekonominę sveikatą (Socialinio verslo ..., 2017). Tenkindamas bendruomenės poreikius bendruomeninis verslas pasitelkia vietos išteklius, o prioritetai teikiami socialinio stabilumo pagerinimui ir socialinės atskirties mažinimui. Didesnis kaimo gyventojų verslumas ne tik padeda pasiekti materialių tikslų, bet ir motyvuoja dalyvauti verslo valdyje (Socialinio verslo ..., 2017).

Kauno r. savivaldybės 2021–2027 m. strategijoje numatyta didinti bendruomenės įtrauktį į verslą ir viešąsias paslaugas, kuriant ir pritaikant paskatų sistemą, užtikrinančią bendruomeninių ir nevyriausybinių organizacijų teikiamų paslaugų kokybės gerėjimą bei naujų mišrių viešųjų paslaugų atsiradimą. Analizuojant Kauno r. vietos veiklos grupės 2024–2029 m. vietos plėtros strategiją identifikuota niša bendruomeniniam verslui vystyti. Rekreacinės sistemos tobulinimas ir turistų aptarnavimo verslo veikla čia yra neabejotinai perspektyvi. Nors 2024 m. Kauno r. yra įregistruoti 424 įvairių kategorijų ir grupių kultūros paveldo objektai, kol kas turizmo potencialas nėra pilnai atskleistas ir išnaudotas vietiniam, o tuo labiau ir tarptautiniam turizmui. Tai puiki niša bendruomeniniam verslui plėtoti, pasitelkiant partnerystę, populiarinant lėtąjį turizmą ir atrandant vietos identitetą. Tiriamuoju laikotarpiu 5 Kauno r. bendruomenės sukūrė verslus, mažinančius socialinę atskirtį (žr. 1 lentelę).

Kauno r. VVG, įgyvendindama 2016–2022 m. vietos plėtros strategijos II prioriteto „Ekonominės veiklos įvairinimas ir paslaugų plėtra“ priemonės „Verslo kūrimas ir plėtra“ veiklos sritį „Socialinio verslo kūrimas ir plėtra“, finansškai rėmė 3 bendruomeninio verslo projektus. Zapyškio bendruomeninių paslaugų centras įsteigė viešąją įstaigą. Kitos 4 atskiro juridinio vieneto nesukūrė. Kauno r. bendruomenių verslų teikiamos paslaugos ne tik mažina socialinę atskirtį per gebėjimų didinimą, vaikų ir suaugusiųjų užimtumo didinimą, paslaugų prieinamumo didinimą, neįgalųjų ir senjorų socialinę reabilitaciją ir socialinių įgūdžių formavimą, bet tuo pačiu mažina socialinę atskirtį tarp miesto ir kaimo.

Lapių miestelio bendruomenės centras įgyvendino projektą „Bendruomenės virtuvės studija“, kurios tikslas – organizuoti mokymus ir praktines edukacijas sveikos, tvarios ir ekonomiškai naudingos mitybos tema, bendruomenei nuolat teikti pramogines maisto gaminto edukacijas. Socialinę atskirtį patiriančioms šeimoms edukacijos nemokamos. Projektu sukurta 1,5 darbo vietos.

Ežerėlio jaunimo ir suaugusių ugdymo centras įgyvendino projektą „Ežerėlio sveikatos namai“. Įgyvendinant projektą įsteigtos 2 darbo vietos, tačiau darbo vietų skaičius išaugo iki 2,75 etato. Sukurti socialinių paslaugų teikimo

paketai, įkurti sveikatos namai su įranga (druskų kambarys, masažo lova, masažo krėslas, šviesos terapija, SPA kapsulė), siūlomos sveikatingumo paslaugos. Socialinio verslo pelnas skiriamas Ežerėlio senjorų laisvalaikio kokybės gerinimui.

1 lentelė. Bendruomeninių verslų, kurie padeda didinti socialinę įtrauktį Kauno rajone, atvejų analizė
Table 1. Community business development by increasing social inclusion in Kaunas district

Bendruomenės verslas	Teikiamos paslaugos	Socialinės įtraukties būdai
Lapių virtuvės studija	Pramoginės maisto gamtinimo edukacijos	Gebėjimų didinimas Užimtumo didinimas Paslaugų prieinamumo didinimas
Ežerėlio sveikatos namai	Socialinių paslaugų teikimo paketai Sveikatinimo paslaugos	Neįgalųjų ir senjorų socialinė rehabilitacija Užimtumo didinimas Paslaugų prieinamumo didinimas
Pagynės bendruomenės centro verslo pradžia	Renginių įgarsinimas Poilsio organizavimas naudojant mobilių kubilą Aplinkos priežiūra	Užimtumo didinimas Paslaugų prieinamumo didinimas
Zapyškio bendruomeninių paslaugų centras	Socialinių paslaugų paketai vaikams, senjorams ir neįgaliesiems	Neįgalųjų ir senjorų socialinė rehabilitacija Vaikų užimtumo didinimas Užimtumo didinimas Paslaugų prieinamumo didinimas
Linksmakalnio vaikų dienos centras	Socialinių paslaugų paketas popamokinei vaikų priežiūrai	Vaikų užimtumo didinimas Socialinių įgūdžių formavimas Užimtumo didinimas Paslaugų prieinamumo didinimas

Pagynės bendruomenės centras įgyvendino projektą „Pagynės bendruomenės centro verslo pradžia“, pagal kurį teikiamos renginių įgarsinimo paslaugos, poilsio organizavimo paslaugos naudojant mobilių kubilą bei išplečiant aplinkos priežiūros paslaugas, pradedant teikti aplinkos tvarkymo paslaugas (sumedėjusių augalų priežiūra, malkų ruošimas ir pan.). Šių paslaugų teikimu per išorinį socialinio verslo modelį siekiama padėti vaikų gerovės namams „Gynia“ mažinti ugdomų vaikų socialinę atskirtį – rengti vaikams edukacines išvykas, ekskursijas. Įgyvendinant projektą sukurta 0,5 etato darbo vieta vadybininkui bei 1,5 etato darbo vieta technikos operatoriumi.

Zapyškio bendruomeninių paslaugų centre vykdomos socialinių įgūdžių formavimo, sveikatingumo ugdymo, užimtumo organizavimo programos, sudarytos sąlygos konsultavimo, asmens higienos, skalbimo ir kitoms paslaugoms teikti. Centre įrengtos 2 salės su atskiromis virtuvėlėmis. Taip pat centras gavo akreditacijas Vaikų dienos centro ir Socialinės neįgalųjų rehabilitacijos paslaugoms teikti. Sukurta 3,5 darbo vietos.

Linksmakalnio Vaikų dienos centras yra įkurtas 2022 m., kurį lanko 25 vaikai. Vaikų dienos centrui pritaikyta seniūnijos pastato palėpė – iš viso 230 kv m. Nupirktas elektrinis pianinas, šaldytuvas, skalbyklė, kad vaikai išmokytų ja naudotis. Taip pat įrengta nedidelė valgyklėlė su virykle. Čia vyksta įvairios edukacijos: meninės krypties, socialinių įgūdžių ir kt. Sukurta 1,5 darbo vietos.

Dėl penkių bendruomeninių projektų buvo sukurta 10,75 etato darbo vietų Kauno r., projektais užpildytos tam tikros spragos paslaugų teikimo, socialinės įtraukties bei užimtumo didinimo srityse. Vis labiau akcentuojant bendruomeninių verslų socialinį poveikį, dera pripažinti finansinės paramos svarbą bendruomeniniams verslams vystyti. Bendruomeninio verslo vystymas kaimo vietovėse yra įtraukiai tvarus, kadangi atliepdamas bendruomenės poreikius yra neatsiejamas nuo socialinės įtraukties didinimo. Nors tam tikri iššūkiai ir gali daryti įtaką bendruomeninio verslo kūrimo trikdžiams, reikia pripažinti, kad juos įveikti galima taikant socialines inovacijas.

Išvados

1. ES ir Lietuvos teisinė bazė ir paramos mechanizmai bendruomeninio verslo vystymui socialinės įtraukties kontekste sukuria plačias galimybes bendruomeniniams verslams. Sukurta teisės aktų sistema, apimanti reglamentus, direktyvas, sprendimus ir kt., formuoja palankią aplinką bendruomeniniam verslui, didina ekonominę įvairovę, gerina gyvenimo kokybę ir skatina socialinę sanglaudą kaimo vietovėse.

2. Kauno r. Bendruomeninio verslo iniciatyvos, pasitelkiant vietos išteklius ir atliepiančias bendruomenės poreikius, skatina tvarią kaimo plėtrą, kuria ir diegia socialines inovacijas – maisto gamtinimo ir bioatliekų tvarkymo technologijos, rehabilitacijos paslaugos ir kt. Bendruomeninio verslo veiklos įvairios. Socialinei įtraukčiai stiprinti taikomi vaikų užimtumo didinimo, socialinių įgūdžių formavimo, užimtumo didinimo, neįgalųjų ir senjorų socialinės rehabilitacijos, paslaugų prieinamumo gyvenamojoje vietovėje didinimo ir kt. metodai.

Literatūra

- Chevalier, P., Mačiulytė, J., Dedeire, M., Prapiestienė, R., Razafimahefa, L. 2015. Vietos veikėjai ir kaimo plėtra: Leader programos įgyvendinimas Lietuvoje ir Prancūzijoje. Geografijos Metraštis (24243434), p. 48..
- Čižikienė, J., Čižikaitė, A. 2013. Socialinių įmonių plėtros kryptys Lietuvoje. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje: mokslo darbai*, Vol. (1), p. 17–27.
- Dees, J. G. 2012. A tale of two cultures: Charity, problem solving, and the future of social entrepreneurship. *Journal of business ethics*, Vol. 111, p. 321–334. Prieiga per internetą:.

4. Dėl socialinio ir bendruomeninio verslo vykdymo bei viešųjų paslaugų perdavimo pagal Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 metų strateginio plano intervencines priemones gairių patvirtinimo. 2023 m. lapkričio 13 d. Nr. 3D-736. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9dd79ab1826311ee9ee3e4a7f62b7a26?jfwid=-9dzqneua7> (žiūrėta 2024 03 03).
5. Dodds, R., Ali, A. ir Galaski, K. 2018. Žinių sutelkimas: pagrindinių sėkmės elementų ir spastų nustatymas plėtojant bendruomeninį turizmą. *Current Issues in Tourism*, Vol. 21 (13), p. 1547–1568.
6. European Commission. 2011. Social Business Initiative: Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0682:FIN:en:PDF> (žiūrėta 2024 02 29).
7. European Commission. 2013. Entrepreneurship 2020 Action Plan: Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52012DC0795> (žiūrėta 2024 02 29).
8. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1305/2013 dėl paramos kaimo plėtrai. 2013. Prieiga per intrnetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32013R1305> (žiūrėta 2024 03 01).
9. Europos žalioji kursas. 2019. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640> (žiūrėta 2024 03 02).
10. Finegan, T., Cawley Buckley, M. 2023. Enhancing well-being and social connectedness of rural communities through community shops. *Community Development Journal*, Vol. 58(2), p. 309–327.
11. Kauno rajono vietos veiklos grupės 2024–2029 m. vietos plėtros strategija. Prieiga per internetą: <https://kaunorvvg.lt/sites/default/files/0252061001695723541.pdf> (žiūrėta 2024 03 02).
12. Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programa. Prieiga per internetą: <https://www.paramakajimui.lt/index.php/parama/lietuvos-kaimo-pletros-20142020-m-programa/apie-programa/8662#res> (žiūrėta 2024 03 02).
13. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginis planas. Prieiga per internetą: <https://zum.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/bendroji-zemes-ukio-politika/lietuvos-zemes-ukio-ir-kaimo-pletros-2023-2027-m-strateginis-planas-1/> (žiūrėta 2024 02 28).
14. Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“.
15. Manaf, A., Purbasari, N., Damayanti, M., Aprilia, N., Astuti, W. 2018. Community-based rural tourism in inter-organizational collaboration: How does it work sustainably? Lessons learned from Nglanggeran Tourism Village, Gunungkidul Regency, Yogyakarta, Indonesia. *Sustainability*, Vol. 10(7), p. 2142.
16. Munoz, S. A., Steiner, A., Farmer, J. 2015. Processes of community-led social enterprise development: learning from the rural context. *Community Development Journal*, Vol. 50(3), p. 478–493.
17. Nefas, S. 2021. Bendruomeniškumo sklaida Lietuvoje: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
18. Pocius, A. 2020. Miesto ir kaimo gyventojų užimtumo raidos skirtumai tikslinių grupių integracijos į darbo rinką galimybių požiūriu. *Lietuvos socialinė raida: Socialinių ir etninių mažumų grupių įtrauktis Lietuvoje*, p. 109–129.
19. Ramaškieienė, L., Šumskienė, E. 2020. Socialinio verslo įtaka bendruomenių socialinio kapitalo plėtrai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, Vol. 21, p. 66–85. <https://doi.org/10.15388/STEPP.20.23>
20. Rapolienė, G., Mikulionienė, S., Gedvilaitė-Kordušienė, M., Jurkevits, A. 2018. Socialiai įtraukti ar atskirti? Vyresnio amžiaus žmonių, gyvenančių vienu, patirtys. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, Vol. 16, p. 70–82.
21. Renko, J. 2019. Pragyvenimo šaltinių įvairinimas atokiose vietovėse – sėkmingos bendruomenės turizmo įmonės sąlygų ir kliūčių palengvinimas: atvejo tyrimas majų kaime El 20 de Noviembre, Meksika. Prieiga per internetą: <https://aaltodoc.aalto.fi/server/api/core/bitstreams/bf842b22-127e-4145-a99e-bbc6bf97cacb/content> (žiūrėta 2024 02 29).
22. Socialinio ir bendruomeninio verslo vykdymo bei viešųjų paslaugų perdavimo pagal Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 metų strateginio plano intervencines priemones gairės. Priimta 2023 11 13. Nr. 3D-736. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9fa16c6081ee11eea5a28c81c82193a8> (žiūrėta 2024 03 02).
23. Dėl socialinio verslo vykdymo pagal Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos priemones gairių patvirtinimo. Priimta 2017 m. lapkričio 9 d. Nr. 3D-720. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b4b0a041c65a11e782d4fd2c44cc67af/asr> (žiūrėta 2024 02 28).
24. Valstybės pažangos strategija „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050““. Prieiga per internetą: <https://atvirasseimas.lrs.lt/processes/iniciatyvos-vizija-LT2050?locale=lt> (žiūrėta 2024 02 29).
25. van Twuijver, M. W., Olmedo, L., O’Shaughnessy, M., Hennessy, T. (2020). Rural social enterprises in Europe: A systematic literature review. *Local Economy*, Vol. 35(2), p. 121–142. DOI: 10.1177/0269094220907024.
26. Vorevičienė, J. 2018. Lietuvos bendruomenių centrų veikla vietos bendruomenėse. Kiekybinio tyrimo apžvalga. *Regional Formation and Development Studies*, Vol. 2 (25), p. 106-118. <http://dx.doi.org/10.15181/rfds.v25i2.1749>

THE ROLE OF COMMUNITY BUSINESS IN ENHANCING SOCIAL INCLUSION

Summary

The study aims to identify the role of community business in the context of social inclusion. To achieve the objective, two tasks were solved: the legal framework of the EU and the Republic of Lithuania and support mechanisms for the development of community business in the context of social inclusion were analysed; community business

development initiatives promoting social inclusion in Kaunas district were analysed. The research methods were used: scientific literature analysis, analysis of strategic and legal documents, case comparison methods of analysis and synthesis of community business documents. It was found that community business initiatives in Kaunas district promote sustainable rural development, leverage local resources and respond to community needs. Community business in Kaunas district covers a wide range of activities, and methods of increasing children's employment, social skills formation, employment enhancement, social rehabilitation of the disabled and the elderly, increasing accessibility of services in the locality, etc. are used to strengthen social inclusion. Community businesses in rural areas of Kaunas district develop and implement social innovations - cooking and bio-waste technologies, rehabilitation services, etc.

Keywords: social inclusion, social exclusion, community business.